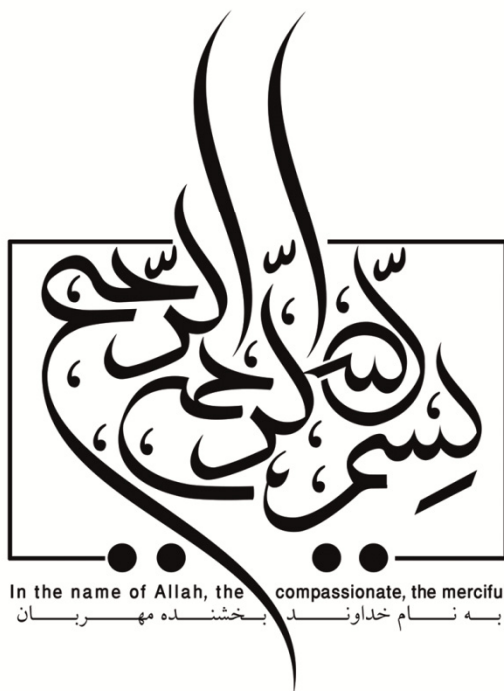

سرشناسه	صادق کاشانی، مصطفی، ۱۳۴۸ -
عنوان و نام پدیدآور	بهره‌مندی فقه از تاریخ / مصطفی صادق کاشانی.
مشخصات نشر	قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۴۴۴ ق. = ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	۲۹۲ ص: ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م.
شابک	۹۷۸-۶۲۲-۳۱۵-۱۹۴-۱
وضعیت فهرست نویسی	فیا
یادداشت	کتانپامه.
موضوع	فقه / Islamic law: فقه -- مأخذ -- تاریخ / Islamic law -- Sources -- History
شناسه افزوده	جامعه المصطفی ﷺ العالمية. مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ
شناسه افزوده	: Alm Mustafa International University/Almustafa International Translation and Publication center
رده بندی کنگره	۱۶۹BP:
رده بندی دیویی	۳۲/۲۹۷:
شماره کتابشناسی ملی	۹۰۸۷۹۳۶:
مرجع تولید	مجمع آموزش عالی تاریخ، سیره و تمدن اسلامی

BP1513

این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است

بهره‌مندی فقه از تاریخ

مؤلف: مصطفی صادق کاشانی

چاپ اول: ۱۴۰۱ ش / ۱۴۴۴ ق

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

چاپ: چاپخانه دیجیتالی المصطفی ﷺ / شمارگان: ۵۰۰ قیمت:

مراکز پخش

◀ ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نبش کوچه ۱۸ تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۶۱۳۴

تلفکس: (داخلی ۱۰۵) / +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۹۳۰۵

◀ ایران، قم، بلوار محمد امین، سه‌راه سالاریه تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۲۱۳۳۱۰۶

pub_almustafa

pub-almustafa.ir

miup@pub.miu.ac.ir

باسپاس از دست اندرکارانی که ما را در تولید این اثریاری رساندند.

● مدیر انتشارات: مصطفی نویخت

● مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری

● ناظر چاپ: ایوب جمالی

همه حقوق برای ناشر محفوظ است

بهره‌مندی فقه از تاریخ

مصطفی صادق کاشانی

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی، فرآوری اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پابندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این رو، مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و اندیشه‌های ناب و ژرف، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت بنیان‌گذاران این شجره طیّبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی رحمه‌الله و مقام معظم رهبری علیه‌السلام می‌باشد.

جهانی‌شدن و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی، اقتضا دارد که دانش پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های متعالی آشنا شوند و این مهم، با ایجاد رشته‌های تخصصی، تولید متون جدید و غنی، گسترش دامنه آموزش و تربیت سازمان‌یافته دانشجویان به سرانجام خواهد رسید. این فرایند، گاه در پرداختن به مباحث بنیادین و تدوین متون تخصصی تعریف می‌شود و گاه در نگارش بحث‌های علمی، اما نه چندان پیچیده و تخصصی به ظهور می‌رسد.

بالندگی مراکز آموزشی و پژوهشی، در گرو نظام منسجم، قانونمند و پویاست. بازنگری در متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و پژوهشی و به‌روز کردن آنها نیز این انسجام و پویایی و در نتیجه، نشاط علمی مراکز آموزشی و پژوهشی را در پی دارد.

«جامعة المصطفی صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم العالمیة» به‌عنوان بخشی از این مجموعه، که رسالت بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیرایرانی را بر عهده دارد، تألیف متون آموزشی و پژوهشی مناسب را سرلوحه تلاش خود قرار داده و تدوین و نشر متون در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این فرایند است.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفی صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم

فهرست مطالب

پیش‌گفتار	۹
فصل اول: کلیات و مفاهیم	۱۱
مقدمه	۱۱
پیشینه	۱۴
ارزیابی منابع	۲۴
۱. جوامع روایی	۲۵
۲. منابع فقهی	۲۶
۳. منابع تاریخی	۲۸
۴. کتب رجال	۲۹
مفهوم‌شناسی	۳۰
۱. بهره‌مندی	۳۰
۲. فقه	۳۱
۳. تاریخ	۳۳
۴. استنباط	۳۴
۵. شریعت	۳۵
فصل دوم: رابطه فقه و تاریخ	۳۷
عرصه‌های تعامل	۳۷
۱. بهره‌مندی تاریخ از فقه	۳۹

۲. فقه و حجیت تاریخ ۴۳
- الف) جایگاه استفاده از دانش تاریخ در فقه ۴۴
- ب) حجیت تاریخ به مثابه قول خبره ۴۸
- یکم: نظرات درباره مراجعه به قول مورخ ۵۲
- دوم: ارزیابی مراجعه به قول مورخ ۵۵
- ج) حجیت سیره عملی معصوم ۶۰
- عرصه‌های تعارض ۶۳
۱. عرصه اجتماعی ۶۳
- الف) مصداق مرتد ۶۴
- یکم: اخبار ۶۵
- وسائل الشیعه ۶۵
- کتاب المصنف ۶۶
- دوم: فتاوا ۷۰
- در فقه شیعه ۷۰
- در فقه اهل سنت ۷۲
- سوم: بررسی تاریخی ۷۵
- در سیره نبوی ۷۶
- در عصر خلفا ۸۴
- در سیره ائمه ۸۶
- ب) مصداق ناصبی ۸۹
- ج) طهارت کافر و کتابی ۹۹
- یکم: فتاوا ۱۰۰
- یکم: بحث تاریخی ۱۰۲
۲. عرصه فردی ۱۰۷
- فصل سوم: بهره‌مندی فقه از مواد تاریخی ۱۱۳
- اخبار سیره عملی ۱۱۳
- انترگرایی فقه ۱۱۹

نمونه نخست؛ اجرای حدّ در سرزمین دشمن	۱۲۳
نمونه دوم؛ شبیخون به کفار	۱۲۵
نمونه سوم؛ جزیه مجوس	۱۲۷
نمونه چهارم؛ ازدواج با زنان اهل کتاب	۱۲۹
نمونه پنجم؛ کنیسه	۱۳۰
اجماعات منقول	۱۳۲
فصل چهارم: بهره‌مندی فقه از وقایع تاریخی	۱۳۹
مقدمه	۱۳۹
تأثیر رویدادهای قرن اول و دوم	۱۴۱
۱. نقش سیره نبوی	۱۴۴
الف) شرایط حضور در جهاد	۱۴۶
ب) حفر خندق	۱۴۷
ج) شبیخون و تخریب	۱۴۷
د) نهی از کشتن خویشان	۱۴۸
ه) کشتن اسیر و پیران نظامی	۱۴۸
و) مدت صلح و آتش بس	۱۴۹
ز) دفن جنازه و گرداندن سر	۱۵۰
ح) دیگر موارد جهاد	۱۵۱
ط) چگونگی مواجهه با ذمیان	۱۵۲
ی) ترور	۱۵۲
۲. نقش صحابه در تولید فقه	۱۵۶
فقه جهاد و تأثیر صحابه	۱۵۹
۳. نقش دستگاه خلافت	۱۶۴
۴. حکومت‌ها و اشراف	۱۶۶
۵. تغییر دوره‌ها و نیازها	۱۶۸
نقش دوران اقتدار	۱۷۹
۱. دارالحرب و دارالاسلام	۱۸۳

۱۸۶. اسارت و برده‌داری
- فصل پنجم: بهره‌مندی فقه از بستر تاریخی
۱۹۹. بافت سیاسی اجتماعی
۲۰۰. نمونه اول: سیاه پوشی و ارتباط آن با بنی عباس
۲۰۴. نمونه دوم: نگاه اجتماعی به زن
۲۰۹. شناخت فضای صدور
۲۱۶. منازعات مذهبی
۲۱۷. ۱. الرشید فی خلافهم
۲۱۹. ۲. غسل نهم ربیع
۲۲۲. ۳. مسئله سوم؛ غیبت مخالف
- فصل ششم: بهره‌مندی فقه از روش تاریخی
۲۲۵. سنجش صدور روایت
۲۲۸. ۱. بررسی اعتبار منابع
۲۳۰. ۲. احراز اعتبار مؤلف
۲۳۷. ۳. شناخت راویان
۲۳۹. سنجش جهت صدور
۲۴۲. ۱. تقیه
۲۴۳. ۲. قضیه فی واقعه
۲۴۸. سنجش دلالت متن با روش تاریخی
۲۵۱. ۱. تحول در معنا
۲۵۴. ۲. اختلاف در معنا
۲۵۸. نتیجه‌گیری
۲۶۵. فهرست منابع و مآخذ
۲۶۹. الف) کتاب‌ها
۲۸۷. ب) مقالات

پیش‌گفتار

فقه‌دانشی است که پیوسته در زندگی مردمان کارآمد بوده و پانزده قرن پیشینه این علم، آن را با تاریخ اسلام آمیخته است. از این‌رو فقیهان و مورخان در پی آن بوده‌اند از این تاریخچه‌دراز و پیشینه‌پرحادثه برای فهم بهتر احکام و شرایط آن از نزول آیات و صدور روایات بهره‌برند. در طرف مقابل برخی بر آنند که اگر باید از تاریخ برای فقه بهره‌برد و سود جست، فقه نیز خود را بسیار به تاریخ وابسته کرده و به عبارتی تاریخ‌زده شده است.

نوشتار حاضر که به‌عنوان رساله دکتری رشته تاریخ اهل‌بیت (علیهم‌السلام) در مجتمع امام خمینی (ره) جامعه المصطفی‌العالمیه تدوین شد در پی هدف نخست بود. راهنمای آن استاد مورخ جناب حجت‌الاسلام والمسلمین رسول جعفریان طرحی نو در انداخت و پیشنهاد کرد این وابستگی تاریخی فقه در رساله نشان داده شود تا روشن شود چقدر و چگونه احکام فقه اسلامی در بستر رویدادها و احوال و اوضاع و شرایط زندگی و حکومت مسلمانان شکل گرفته است. در عین حال از هدف نخست در نوشتار بحث شد و بخشی از مباحث به ضرورت توجه به تاریخ در فقه پرداخت. به دلیل شتاب در تدوین رساله و اشکالاتی که

وجود داشت و خود نویسنده نیز بر آن واقف است بنا داشتیم در فرصتی مناسب به بازنگری کامل آن پردازم ولی با گذشت چند سال از دفاع آن، همچنان مسکوت ماند و به مشورت برخی دوستان و اساتید تصمیم به انتشار آن گرفته شد. بنابراین نویسنده اذعان دارد که این کتاب پیش درآمدی بر بحث رابطه فقه و تاریخ و نگاهی به زوایای دو بحث پیش‌گفته است و نباید انتظار پژوهشی عمیق و نهائی از آن داشت.

امیدوارم آنچه پیش رو است برای خواننده سودمند باشد و از خطاهای آن درگذرد و نویسنده را راهنمایی کند.^۱

لازم می‌دانم ضمن تشکر از استادان راهنما (استاد رسول جعفریان) و مشاور (استاد داوود غائبی) و داوران (آقایان اساتید محسن الویری، نعمت‌الله صفری و مهدی مهریزی)، از اساتید محترم آقایان نجفی یزدی، موسوی بیرجندی و باقری بیدهندی که با ارزیابی نوشته به رفع اشکالات و ارتقای آن کمک کردند، همچنین از دست‌اندرکاران نشر المصطفی تشکر و قدردانی نمایم.